

UNA CARTA DES DE L'EXILI

(JOSEP M. BATISTA I ROCA, MARIÀ MANENT I EL CENTRE CATALA DEL PEN)

Isidor CònsulError! No s'ha definit el marcador.

NOTA DE SITUACIÓ HISTORICA

A grans trets, en la història del Centre Català del PEN, és fàcil distingir-hi una etapa inicial que va de 1922 a 1939¹, i dos períodes posteriors falcats pels diferents cops de vent en la història a l'Estat espanyol. La data de 1922 correspon al naixement del PEN Català en el decurs del sopar fundacional del dia 19 d'abril, a l'Hotel Ritz de Barcelona. La de 1939 va de dret a l'ensulsiada i a la fi del somni amb l'acabament de la Guerra Civil Espanyola i el triomf de l'exèrcit rebel del general Franco. Entre els dos punts de la cronologia roden els disset anys d'estrena d'una entitat essencialment dinàmica des d'una doble perspectiva catalana i internacional.

Catharine Amy Dawson Scott havia fundat el PEN Club Internacional aquell mateix 1922² i el col·lectiu dels escriptors catalans fou dels primers a respondre a la crida de construir una xarxa de diàleg, un marc de bones relacions i uns objectius d'entesa entre els escriptors de tot el món. Penyora d'un temps amb vocació i voluntat romàntiques, sobre aquell primerenc PEN Club planava l'ideal d'una bella utopia: la que feia pensar que, si tots els homes de lletres es posaven d'acord, la suma dels valors de la intel·ligència i de la cultura farien inviable la repetició d'una monstruositat

¹Per a una visió de síntesi de la història del PEN Català, vegeu l'obra de Josep S. Cid, *El Centre Català del PEN. Setanta anys d'història*. Ajuntament de Barcelona i Centre Català del PEN. Barcelona, 1992. També diferents articles de divulgació com ara *El PEN, molt més que un club*, de Josep S. Cid i Isidor Cònsul ("El Món", n. 314, 18-II-1988), *PEN Club Internacional*, d'Isidor Cònsul ("Catalònia", novembre de 1989), *El PEN Club en el diàleg universal*, de Joan Rendé ("Cultura", n. 11, abril de 1990) i *El Centre Català del PEN, passat, present i perspectives de futur*, d'Isidor Cònsul ("Cultura", n. 33, abril de 1992). Les activitats dels darrers anys del Centre Català del PEN es poden seguir en els dos butlletins que s'editen anualment.

²La idea del PEN Club neix de l'escriptora anglesa Catharine Amy Dawson Scott (1865-1934) i de la seva iniciativa de crear uns clubs que, arreu del món acollissin fraternalment poetes, dramaturgs, assagistes, editors i novel·listes. Era una dona de braó encomanadís, a qui revoltava la hipocresia de la moral victoriana, i absolutament convençuda, d'altra banda, que el diàleg i la ploma tenien una força superior a la dels canons i les espases. Mercès al seu entusiasme, el PEN Club anglès celebrà la seva primera reunió el 5 d'octubre de 1921 i, el 26 de febrer de 1922 es constituí el Comitè Internacional de l'entitat.

com la de la Primera Guerra Mundial. Un somni idealista que, ben aviat, el temps s'encarregà de l'esfondrar-lo, primer amb la Guerra Civil Espanyola i, a continuació, amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial.

De tota manera, hi ha un parell de mostres que evidencien el dinamisme i prestigi assolits pel PEN català en aquests anys: la celebració a Barcelona, l'any 1935, del *13è Congrés Internacional del PEN*, i el fet que Marià Manent assolís una de les vice-presidències internacionals de l'entitat.

El segon moment de la història del PEN Català, presidit per les catacumbes i l'exili, s'allarga des de 1939 fins a 1973. Com tantes altres entitats relacionades amb el món de la cultura, el Centre Català del PEN hagué de plegar veles després un cop acabada la guerra per passar a una vida de resistència i de clandestinitat. Per sort, el PEN català era una branca viva d'un arbre més universal, el PEN Club Internacional, i l'entitat, fora de Catalunya, va poder organitzar-se com un Centre PEN a l'exili. En aquests anys de resistència és quan s'insereix de manera més directa la vinculació de Josep M. Batista i Roca amb el PEN català. Exiliat a Anglaterra l'any 1939, fou professor d'història al "Trinity College" de Cambrigde i des d'aquest refugi universitari es convertí en el testimoni d'una cultura a l'exili i, per una trentena d'anys, esdevingué la veu catalana als encontres i congressos del PEN arreu del món. I ho va saber aprofitar, tal com demostren nombrosos testimonis, per exercir-hi una denúncia constant contra el règim franquista i testimoniar-hi, al mateix temps, la persecució de què era objecte Catalunya així com l'intent sistemàtic d'anihilar la llengua i la cultura pròpies³.

El tercer moment de la història del Centre Català del PEN és el retorn de l'entitat a casa, pocs anys abans de la mort del dictador, quan el règim franquista començà a diluir-se i s'acceleraven els treballs de preparar la transició cap a la democràcia. Avel·lí Artís-Gener, "Tísner", en representació dels escriptors catalans, i Josep M. Batista Roca s'entrevistaren a Londres (dia mes any???) per pactar el retorn del Centre Català del PEN, poder-ne aconseguir la legalització, fer-lo rodar com

³Vegeu l'article de Josep-Sebastià Cid, *Batista i Roca i el PEN Català*, a "Butlletí del Centre Català del PEN" (II Epoca. n. 8. Novembre de 1995).

una empresa dinàmica i convertir-la en una eina al servei de la literatura catalana⁴. D'ençà l'Assemblea de Reorganització del 4 de febrer de 1973⁵ el vigor i la vitalitat del Centre Català del PEN és un fet tan evident com ho demostra que Barcelona hagi estat seu de la *Conferència Mundial del PEN*, l'any 1978, del *57è Congrès Internacional del PEN*, l'any 1992, i de la *Conferència Mundial sobre Drets Lingüístics* de l'any 1996.

.....

La carta que presento de Josep Maria Batista i Roca a Marià Manent crec que és un document de cabdal importància per a conèixer detalls de la història del PEN Català en els anys difícils de l'exili. En el seu conjunt es tracta d'un procés històric complex i no prou ben conegut, encara, i per aquesta raó, la informació de documents com el que ara presento em penso que poden facilitar l'encaix amb altres peces del trencaclosques.

D'altra banda, es tracta d'una carta llarga, minuciosa, que al marge de repassar aspectes de la història, la vida i les activitats del PEN Club, esdevé en ella mateixa un model d'estratègia política i de plantejament cultural de la clandestinitat. Crec que s'hi han de remarcar tres detalls importants. El primer fa referència a les relacions no gaire fluïdes entre Batista i Roca i sectors emergents de la literatura catalana, com el que representava la COMES i el grup poc o molt afí a Josep Maria Castellet. Un altre punt posa l'accent sobre els paranys de la diplomàcia franquista i els seus esforços per mirar de silenciar -o si més no posar bastons a les rodes-

⁴Les circumstàncies d'aquest viatge a Anglaterra d'Avel·lí Artís-Gener per tal de pactar el retorn del Centre Català del PEN a Catalunya han estat explicades pel mateix "Tísner" al quart volum de les seves memòries, *Viure i veure*: (citació...).

⁵Fou una Assemblea encara clandestina, dalt d'un autobús i fent camí entre Barcelona i L'Espluga de Francolí. La junta directiva que en sortí era presidida per Joan Oliver, Maurici Serrahima n'era vice-president, "Tísner", el secretari, Joan Fuster i Josep M Llompart els delegats, respectivament, a València i a les Illes, i la resta de la junta era formada pels vocals Josep M. Benet i Jornet, Jordi Carbonell, Alexandre Cirici Pellicer, Guillem-Jordi Graells, Jaume Melendres, Víctor Mora, Maria Antònia Oliver, Montserrat Roig i Francesc Vallverdú.

l'existència del PEN Català que, en la persona de Batista i Roca, era present a gairebé tots els congressos del PEN Internacional d'aquells anys difícils. Cal remarcar, finalment, la claredat d'objectius que s'hi expressen, la nítida consciència històrica pel que fa a la realitat del PEN Català i la lúcida estratègia de futur que planteja.

A l'hora de fer pública aquesta carta, em cal agrair la col·laboració d'Albert Manent que m'ha ajudat a localitzar-la i la de Víctor Castells, biògraf de Josep M. Batista i Roca, i de Josep Sebastià Cid, historiador del Centre Català del PEN, que me n'han facilitada una còpia. Finalment, a Joan Triadú per la confirmació d'aspectes puntuals que s'hi exposen.

Quant a l'edició del text, transcriu la carta amb fidelitat, hi esmento només petits detalls d'ortografia i hi normalitzo abreviacions del tipus "p. ex" (per exemple) i de la partícula "que", escrita sempre per Batista i Roca de manera abreujada ("q."), fins i tot en la variant del tipus "q.'ns" (que ens). Per fidelitat a l'original de la carta, mantinc en majúscula el nom dels centres PEN que hi surten (PEN Català, PEN Francès ...), així com el dels càrrecs personals (Secretari Internacional, President...).

EL TEXT DE LA CARTA

Oslo, 2.VII.64⁶

Car amic Manent⁷:

Hem tingut ací el Congrés del PEN. Hi he representat com de costum els escriptors catalans. Alguns aspectes tractats en sessió oficial o en converses particulars ens interessen directament, i per això us escric.

La primera cosa de totes és acabar de tornar a posar en marxa el PEN Català, encallat després de la mort d'en Riba⁸, en la branca o secció de l'interior. A fora, en Carner és el president i jo el secretari i més o menys la cosa marxa.

Potser, en vista de les gestions que en Cano⁹ (que ha assistit al Congrés) fa a Madrid per a constituir un PEN Espanyol, cal començar per a recordar la història del PEN Català. Fou un dels primers centres fundats en organitzar-se el

⁶La carta és datada a Oslo, capital de Noruega, en el marc del Congrés Internacional del PEN. La data figura a la dreta de la part superior del paper. A l'esquerra, també escrita a mà i a la mateixa alçada de la data, hi ha l'adreça de Josep M. Batista i Roca, a Cambridge: **5 Lyndewode Rd. Cambridge**. La carta és manuscrita i ocupa cinc fulls mida quartilla (18x22 cm.) escrits per totes dues cares.

⁷El poeta i traductor Marià Manent i Cisa (1898-1988) esdevé una referència molt present i activa des dels inicis en la història del Centre Català del PEN. Ha estat, d'altra banda, l'escriptor català potser de més relleu en l'organigrama del PEN Club Internacional, ja que n'esdevingué vice-president l'any 1935.

⁸La mort un punt sobtada de Carles Riba, l'any 1959, estroncà una de les possibilitats que havia dissenyat Josep M. Batista i Roca per a l'organització del PEN a l'interior. Per a fer-ho possible comptava amb el prestigi i l'autoritat moral de Carles Riba que ja havia presidit l'entitat abans de la Guerra Civil Espanyola, i amb el dinamisme d'un nom jove llavors, Joan Triadú (1921), per al càrrec de secretari. Vegeu nota 15.

⁹José Luis Cano (1912), poeta i crític literari vinculat a la revista "Insula" i considerat un dels epígons de la Generació del 27. Fou un dels escriptors que mirà d'endegar, sense gaire èxit, la secció espanyola del PEN Club Internacional.

PEN¹⁰. Té, doncs, més de 40 anys d'existència. Si no recordo malament en López Picó i en Millàs Raurell¹¹ foren els primers President i Secretari. Assistiren a diversos Congressos Internacionals representant el PEN Català¹². En 1935 aquest organitzà el Congrès Internacional a Barcelona sota la presidència de Pompeu Fabra¹³.

En 1939 en Joan Gili¹⁴ i jo restablírem el contacte amb el PEN Internacional. Quatre o cinc catalans residents a Londres assistirem a la memorable Conferència Internacional celebrada sota les bombes nazis. Des de llavors el PEN Català ha estat sempre representat en el Comitè Executiu Internacional i en els Congressos Internacionals.

Sempre he insistit tant com he pogut per a que els nostres escriptors mantinguessin el PEN a Catalunya. Així en Triadú¹⁵ acceptà d'ésser-ne el

¹⁰És tradicional admetre que el Centre Català del PEN fou el segon o el tercer dels centres PEN que van ser creats com a secció del PEN Club Internacional. Els primers en adherir-se a la proposta i a la crida del PEN Club Internacional foren, és clar, els escriptors anglesos. Després, però, el Centre Català disputa l'honor del segon o el tercer lloc amb el PEN Francès.

¹¹El poeta Josep M. López-Picó (1886-1959) fou, efectivament, el primer president del Centre Català del PEN, entre 1922 i 1927. Per la seva banda, el dramaturg i novel·lista Josep M. Millàs-Raurell (1896-1971) esdevingué el primer secretari de l'entitat i es mantingué en el càrrec fins a 1939.

¹²Per les notícies que en tenim els representants catalans als diferents congressos internacionals del PEN foren, de 1923 a 1934: Pompeu Fabra i Millàs Raurell (**I Congrès Internacional del PEN**, Londres, maig de 1923), Nicolau D'Olwer (**III Congrès Internacional del PEN**, París, maig de 1925), Joan Crexells (**IV Congrès Internacional del PEN**, Berlín, juny de 1926), Ventura Gassol (**V Congrès Internacional del PEN**, Brussel·les, 1927), Josep Obiols, Carles Riba i Millàs Raurell (**VI Congrès Internacional del PEN**, Oslo, juny, 1928), Josep V. Foix (**XI Congrès Internacional del PEN**, Dubrovnik, maig de 1933), Marià Manent i Millàs-Raurell (**XIII Congrès Internacional del PEN**, Edimburg, juny de 1934).

¹³El congrés de 1935 se celebrà entre els dies 20 i 25 de maig. Hi van participar 165 representants de 26 centres PEN d'arreu del món. El PEN Internacional era presidit per H.G. Wells. Entre els escriptors de renom presents a Barcelona durant el congrés hi havia F.T. Marinetti, Benjamin Crémieux, M. Ernest Toller i Klaus Mann, fill de Thomas Mann.

¹⁴L'editor i bibliòfil Joan Gili i Serra (1907-1999) havia emigrat a Londres l'any 1934 i hi fundà l'editorial The Dolphin Book Company, que transferí a Oxford en el 1940. Fou membre fundador de l'Anglo-Catalan Society, entitat de la qual fou president. **(més informació)**

¹⁵Joan Triadú m'ha confirmat aquesta dada i la proposta que va rebre d'esdevenir secretari del Centre Català del PEN a l'interior, mentre Batista i Roca ho era a l'exterior. L'acord es va prendre la primera quinzena de setembre de 1955 en una trobada, a Montpeller, entre Batista i Roca i una delegació

Secretari i Carles Riba el President. Jo he actuat com a representant del PEN Català a l'exterior i representant, tant com ha estat possible, els escriptors de l'interior. Per aquesta raó he refusat sempre d'afiliar el PEN Català i jo mateix al Centre PEN d'Escriptors Exiliats.

Mort en Riba, la presidència ha passat a en Carner¹⁶.

Afegim que el PEN Català està al corrent de les cotitzacions al PEN Internacional¹⁷.

No obstant, temo que en la pràctica el PEN a Catalunya no ha donat molts senyals de vida. M'han dit que diversos escriptors catalans preferien afiliar-se a la COMES¹⁸. Això és sorprenent, puix tothom sap que COMES és un muntatge comunista sota una coberta italiana. Els mateixos escriptors comunistes no

catalana arribada de l'interior. La delegació era formada per Carles Riba, Clementina Arderiu, Esteve Albert, Josep M. de Casacuberta i Joan Triadú. D'aquesta anada a Montpeller hi ha dos testimonis gràfics publicats per Carles-Jordi Guardiola a *Carles & Clementina* (La Magrana. Barcelona, 1993). Un és una fotografia de Riba visitant la tomba de Mistral (datada l'11 de setembre de 1955), i l'altre una altra fotografia del grup davant les muralles d'Aigües Mortes i datada el dia anterior.

¹⁶ El paper de Josep Carner (1884-1970) com a president del Centre Català del PEN no devia passar d'una simple acceptació honorífica del càrrec. Ja era un home gran i sembla difícil que, atès el dinamisme i l'activitat del secretari Josep M. Batista i Roca, tingués gaires oportunitats d'exercir com a president. En tot cas, tampoc no devia fer-li cap nosa presidir el PEN Català en aquells anys -a partir de 1962- que el seu nom era promogut amb insistència per al Premi Nobel de literatura.

¹⁷ Aquest testimoni pot semblar que es contradigui amb el d'Avel·lí Artís-Gener. Tísner m'ha explicat diverses vegades que, en negociar el trasllat del PEN Català de l'exili a l'interior, l'any 1972, es va haver d'abonar al PEN Internacional una quantitat considerable perquè feia molts anys que ningú no cotitzava. Podria passar que, atès que la quota que es paga al PEN Internacional és en funció del nombre de socis de cada centre, la quantitat abonada respongués a l'increment d'escriptors del PEN Català. Mentre el centre era, fonamentalment, una entitat precària i a l'exili, la quota que es devia cotitzar era mínima i per un nombre molt reduït de socis.

¹⁸ La COMES (Comunitat Europea d'Escriptors) es va plantejar com una associació d'escriptors europeus molt més oberta i progressista, i en certa manera oposada al PEN Club Internacional que era considerat més conservador. L'any 1962 hi va haver, a Florència, una reunió de la COMES, a la qual va assistir una nodrida representació catalana. Hi ha un testimoni gràfic d'aquesta anada a Florència (vegeu "Serra d'Or", març de 1987. Pàg. 21), on s'identifiquen J.V. Foix, Alexandre Cirici Pellicer, Joan Triadú, Jordi Sarsanedas i Francesc Vallverdú.

Sembla que sí, que hi havia un substrat d'ideologia comunista darrere la COMES, però en tot cas no era tan evident com ho apunta Josep M. Batista i Roca. Va assajar de ser una alternativa al PEN Club pel costat progressista però no reeixí a fer-ho. Entre altres raons, i a banda d'una possible direcció indirecta des de l'URSS, perquè la seva organització tendia a ser estatal i no reconeixia, tan clarament com ho feia el PEN, els drets de les llengües i les literatures sense estat.

s'han amagat de dir-ho, i de dir-m'ho, i això ha provocat topades amb el PEN¹⁹. També sorprèn que els catalans, o alguns d'ells, hagin preferit afiliar-se a la COMES, és a dir a la Secció Catalana de la COMES espanyola, essent així que el PEN Català representa netament la literatura catalana, amb personalitat pròpia independent de la literatura castellana. Amb tot, les darreres informacions que tinc són que en Castellet²⁰, secretari de la COMES espanyola no ha fet gran cosa, i que la seva organització està en "coma"²¹.

Ara tenim un episodi nou. Fa anys que en Cano intenta organitzar un PEN espanyol a Madrid, i també en fa molts que David Carver, el Secretari General, amb molta amabilitat, em consulta sovint sobre aquest afer. El meu punt de vista és clar i net, cal ajudar (tant la Secretaria General com el PEN Català) a que els escriptors espanyols organitzin llur PEN²². Amb tot, he senyalat sempre dos perills: que els franquistes s'infiltrin dins el PEN Espanyol i desnaturalitzin el seu caràcter, i que les autoritats permetin un PEN, més o menys controlat, a Madrid i el presentin com una prova de la "liberalització" del règim.

N'hem parlat ara amb en Cano. Ell compta amb 20 escriptors, entre ells 5 de l'Acadèmia de la Llengua Espanyola, per a fundar el PEN Espanyol. Arribarà

¹⁹Des dels anys de la Guerra Freda, i ben bé fins a la caiguda dels règims comunistes i el desmembrament de l'URSS, ha estat evident la distància ideològica del PEN Club Internacional i els escriptors de l'àrea comunista. Fet i fet, no ha estat fins a finals dels vuitanta que s'ha produït l'entrada dins del PEN Internacional dels col·lectius d'escriptors vinculats a l'antic bloc comunista.

²⁰Josep M. Castellet (Barcelona, 1926) és un reconegut assagista i crític literari, en certa manera portaveu de les opcions del "Realisme Històric" a la literatura catalana. Des d'aquesta perspectiva és fonamental l'antologia *Poesia Catalana del segle XX* (1963) que publicà conjuntament amb Joaquim Molas. A més d'aquesta secretaria a la COMES, Josep M. Castellet ha estat el primer president de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, entre 1978 i 1983.

²¹El joc de paraules entre l'anagrama de COMES i la situació d'estar en "coma" per manca de treball dels seus dirigents té, sens dubte, la seva gràcia i un sentit prou punyent envers Josep M. Castellet.

²²La tenacitat a voler organitzar un Centre PEN Espanyol ha esdevingut un tema recurrent dins del PEN Club Internacional, si més no durant els més de trenta anys que van des dels primers seixanta fins ara mateix. El darrer intent, també amb pressions amables d'Alexandre Blokh, actual Secretari General, i la bona disposició a col·laborar-hi del Centre Català del PEN, es produí durant el 57è Congrés Internacional celebrat a Barcelona l'any 1992. Fou, però, debades. A darrera hora, l'esforç i les converses prèvies no varen saber tirar endavant els compromisos assolits de paraula.

També aquesta vegada, a Oslo, José Luis Cano hi era present per mirar d'organitzar un Centre PEN Espanyol.

sense dificultat als 24 requerits reglamentàriament. No sé, però, què passarà quan presenti una petició oficial al Govern Civil de Madrid per a fundar el PEN espanyol.

Hi ha hagut ací un petit incident sense transcendència. El Secretari Internacional va advertir-me que el Conseller de l'Ambaixada Espanyola a Oslo, un tal Sr. de los Casares, "is very angry with you", perquè apareixia jo com a representant de Catalunya en la llista de delegats oficials al Congrés. Segons ell, Catalunya no existeix, tan sols existeix Espanya, i tampoc "no és veritat que hi hagi cap persecució contra la llengua i la cultura catalanes". Afegí que el PEN Català només podia existir com a "Centre d'escriptors exiliats" i que així hauria de dir-se en els congressos futurs. Finalment, va dir a David Carver que em citava per a que jo em presentés a l'Ambaixada. Naturalment, jo no n'he fet cap cas, puix que jo puc discutir del PEN Català amb els escriptors catalans, i amb el President i el Secretari internacionals, però no amb l'Ambaixador de Franco a Oslo que no té cap jurisdicció sobre el PEN.

En Cano, però, anà a l'ambaixada i tornà dient que hauríem d'ésser un centre d'escriptors exiliats o una secció del Centre Espanyol²³. En parlàrem amistosament i jo li vaig fer veure que no podíem ésser ni una cosa ni l'altra, puix que el PEN Català representa la literatura catalana de tots els nostres Països, sense excloure els exiliats, porta 40 anys d'existència amb personalitat pròpia, i representa una llengua i una literatura deslligada de l'espanyola.

-I, sobretot, el PEN Espanyol encara no existeix i ja volen disposar de com ha d'ésser el Pen Català!

Per tal d'encarrilar les coses vaig prendre la iniciativa de celebrar una conversa conjunta del Secretari Internacional amb en Cano i jo. El resultat fou: que ells facin totes les gestions que calgui per a demanar oficialment la constitució del PEN Espanyol, i ja veurem les incidències i els resultats que hi hagi. El PEN Català continua la seva vida pròpia i la seva personalitat pròpia,

²³Aquesta idea d'un Centre Català del PEN com a secció vinculada a un hipotètic PEN espanyol també ha esdevingut recurrent. Durant la dècada dels setanta tornà a aflorar amb una certa empena al Congrés de Sidney, l'any 1977, en un moment que Mario Vargas Llosa ocupava la Presidència Internacional de l'entitat.

independentment i separadament del PEN espanyol. No cal, doncs, que a Barcelona se sol·liciti la creació d'un PEN Català puix aquest fa 40 anys que no ha deixat d'existir. Que ells comencin a marxar, i nosaltres ja veurem que fem, és a dir que procedim pas a pas i sense adquirir cap compromís nosaltres. Que l'existència de dos centres separats i independents no exclou les relacions entre ells, i que hi poden haver reunions conjuntes per a totes aquelles coses d'interès professional dels escriptors, per exemple, drets d'autor, drets de traductor, defensa comú davant la censura, etc. i sessions conjuntes sobre temes literaris.

Fins ací antecedents, ara pla d'acció per al futur. La primera cosa és que organitzeu bé el PEN Català a Catalunya, València i Balears. Això és important, i urgent a causa del que us diré seguidament. Reuniu-vos els escriptors, o els més possibles, o almenys un grup representatiu, i nomeneu un President i un Secretari. Sobre les vostres activitats, públiques o no, vosaltres decidiu. Internacionalment en Carner i jo continuarem representant-vos i cobrint-vos tant com calgui²⁴.

A més dels exiliats, jo procuraré de formar centres del PEN Català al Rosselló i a L'Alguer. El PEN pot ésser la primera organització que agermani tots els escriptors de llengua catalana.

La presència de centres al Rosselló i a L'Alguer, ultra els exiliats, pot ajudar a escapar-nos d'intents madrilenys.

David Carver fa temps que té el projecte de fer una visita a Barcelona i a Madrid. Jo l'empenyaré a que faci el viatge aviat i cal que vosaltres esteu organitzats per a rebre'l. Caldria preparar una reunió, o diverses reunions, d'ell amb escriptors catalans per a que ell us parlés del PEN i vosaltres l'informéssiu de la situació actual dels escriptors catalans i de llurs publicacions. A part d'un

²⁴Josep S. Cid, a *El Centre Català del PEN 70 anys d'història*, comenta que en el procés de reorganització del PEN a Catalunya ocupa un lloc destacat la penya del Terminus. *Al Terminus, un local de l'Eixample barceloní, s'hi reunien els dissabtes a la tarda, entre altres, Albert Manent, Joan Colomines, Josep M. Poble, Xavier Regàs i Rafael Tasis. Tasis, que havia tornat de l'exili l'any 1948, feia en bona mesura un important paper de pont entre els intel·lectuals que treballaven al país i els catalans de la diàspora (...)* Op. cit Pàg. 31. Vegeu també Joan Colomines, *El compromís de viure. Apunts de memòria*. Columna. Barcelona, 2000 (Pàgs. 203-204).

programa de visites, aniria bé un banquet. Ja us tindrè al corrent. Miraré de fer-lo venir per santa Llúcia²⁵.

Una altra visita important és la d'Yves Gandon, president del PEN Francès i molt influent en la direcció del PEN Internacional. Està invitat a fer unes conferències a Barcelona i a Madrid pel pròxim gener. Tinc bones relacions amb ell i l'haig de veure en passar per París el pròxim agost per a parlar d'un altre afer que ens interessa molt.

El PEN Francès té el projecte d'ajudar tant com pugui el PEN Occità a celebrar una Taula Rodona internacional en alguna ciutat occitana. Les Taules Rodones són petits congressos per a discutir un tema literari durant dos o tres dies, al marge d'una sessió del Comitè Executiu Internacional.

He parlat amb Gandon i amb André Chamson²⁶ de la intervenció del PEN Català en aquesta Taula i ambdós l'han acceptada obertament i amb plena simpatia. Seguidament he escrit al Dr. Max Roqueta²⁷, de Montpeller, President del PEN Occità i a en Robert Lafont, l'ànima i motor del moviment occità²⁸.

Probablement serà per la tardor del 1966, puix aquestes reunions internacionals cal preparar-les amb molt de temps. No hi ha lloc fixat: Nimes,

²⁵Desconec si es tracta de la mateixa jugada, però, al sopar de la Nit de Santa Llúcia de 1965 hi assistiren sis delegats del PEN, dos del PEN Occità, dos del PEN Francès i dos del PEN Anglès. Aquesta vinguda es relacionava amb una Conferència Internacional del PEN que s'acabava de celebrar a Avinyó, l'octubre de 1965, i a la qual varen assistir Josep M. Batista i Roca i Joan Colomines. Aquest darrer havia esdevingut secretari del Centre Català del PEN després de la mort de Rafel Tasis. Durant un temps, la feina del secretariat va ser exercida de manera doble des de l'exterior (Batista i Roca) i des de l'interior. Vegeu Joan Colomines, *El compromís de viure* (Op. Cit. Pàg. 209)

²⁶Així com Yves Gandon, president del PEN Francès fou, com a escriptor, un literat de segon ordre, André Chamson, nascut a Nimes l'any 1900, fou un novel·lista de cert relleu en la literatura francesa de la primera meitat del segle XX. Autor de tranc regionalista i d'obres arrelades a la terra com ara *Les crim des justes* (1928), *Les quatre éléments* (1935) i *Adeline Venician* (1956).

²⁷L'escriptor Max Roqueta (Argeliers, Llenguadoc, 1908) és una de les figures més conegudes de la poesia occitana del segle XX. Es autor, entre altres obres de *Somni dau matin* (1937), *Somnis de la nuòch* (1942) i *Lo mancòr de l'unicòrn* (1988).

²⁸L'escriptor, filòleg i historiador Robert Lafont (Nimes 1923) és encara ara una de les ànimes del moviment occitanista. Teòric de la "revolució regionalista", entre les seves darreres publicacions cal esmentar *Nosaltres, el poble europeu* (1991) i *Temps tres. Petitas passejadas istoricas pels escambarlats de la frontiera* (1991).

Avinyó, Ais de Provença...

Els escriptors nostres haurien de procurar assistir en bon nombre. Aquests contactes internacionals són molt necessaris i ajudarien a trencar tants anys de claustrofòbia. He parlat també d'una exposició de llibres literaris catalans i occitans, i d'una participació catalana en els actes de relació social entre els assistents i una recepció dels catalans a honor dels escriptors estrangers o una sessió de ballets catalans com la que ací en han ofert de ballets populars noruegs ... Es a dir, ja que la muntanya no pot venir a nosaltres, nosaltres anem a la muntanya. Es preferible no esmentar per ara aquest projecte als espanyols. Ja arribarà l'hora.

Bé, amic Manent, perdoneu l'extensió desmesurada d'aquesta lletra. En Cano va mostrar-me la lletra que vós li havíeu escrit, i per això he cregut necessari informar-vos de les coses en detall per si ell us tornés a escriure.

Però, més encara, per a que poseu fil a l'agulla com més aviat millor per a reorganitzar el PEN dels Països Catalans. Mireu si jo us puc ajudar en res. Sobretot m'agradaria em mantinguéssiu informat i us agrairia em contestéssiu aviat aquesta lletra per a les gestions a fer amb el Secretari General. Vam quedar amb ell que l'aniria a veure en ésser a Anglaterra per a parlar de tot l'afer del PEN Català i de l'Espanyol. Ell té molt d'interès en què el PEN Espanyol s'organitzi, però comprèn bé el nostre punt de vista.

Jo seré a Cambridge fins a mitjans d'agost, on podeu escriure'm. Crec que amb una conversa avançaríem molt. Del 25 d'agost al 5 de setembre seré al Curs de Cultura Occitana a La Sala. Des del 14 de setembre seré a Perpinyà, Hôtel Royal Roussillon, per al Curs de Llengua i Literatura Catalanes (del 14 al 20) i els Jocs Florals el 27.

Adjunto un programa del Curs Occità. Caldria que hi vinguessin catalans. Tot el moviment occità està orientat de cara a Catalunya, i molts dels dirigents parlen i escriuen el català i estan al corrent de la nostra literatura. Es per això que convindria que escriptors i joves catalans hi assistissin. Procureu de fer-hi venir algú.

Amb els millors records i una cordial abraçada.

J.M. Batista i Roca

**El PEN consta avui de 80 centres i compta amb uns 8.000 escriptors
afiliats.**